

De gevangenen na Dutroux

Analyse van een penitentiair beleid onder druk

Kristel Beyens

Criminoloog aan de VUB

De zaak-Dutroux en de schokgolf die ze veroorzaakte, culminerend in de witte mars en de oprichting van de witte comités, hebben het jarenlang verwaarloosde justitiële beleid in een stroomversnelling gebracht. Kristel Beyens gaat na wat dat betekent voor het Belgische gevangeniswezen en het penitentiaire beleid.

Sinds kort tekenen zich de eerste contouren af van de gevolgen van de zaak-Dutroux voor het gevangeniswezen in België [1]. Die gevolgen zijn duidelijk voelbaar in de penitentiaire praktijk en het penale beleid. In dit artikel breng ik de meest in het oog springende tendensen in kaart. Ik vrees dat zij het begin zijn van een moeilijk stuitbare en angstwekkende spiraal, die vooral ingegeven lijkt door een paniecreactie.

De gevangenen barsten

Er is reeds herhaaldelijk gewezen op de onrustbarende evolutie van de Belgische gevangenisbevolking (Snacken, 1988; Beyens, Snacken & Eliaerts, 1993; Beyens, 1997). In de jaren tachtig schommelde de gemiddelde gevangenispopulatie tussen 6100 en 6700 gedetineerden. Vanaf de jaren negentig werd de bedenkelijke kaap van 7000 gevangenen overschreden. Begin 1997 bereikte het aantal gedetineerden met om en bij de 8500 een historisch record. Op enkele jaren tijd is de detentieratio gestegen van 65 naar ongeveer 85 gedetineerden per 100.000 inwoners. Deze stijging is toe te schrijven aan een selectieve toename van specifieke categorieën van gevangenen.

Zoals uit tabel 1 blijkt, veroorzaakte het stijgend aantal beklaagden medio jaren tachtig een

eerste golf van overbevolking in de gevangenis. Na een tijdelijke daling tussen 1988 en 1991 overschrijdt hun aantal sinds 1992 weer de kaap van de 2000. Vanaf dan evolueert het verder in stijgende lijn.

Het totaal aantal veroordeelden is verdubbeld. Er is een sluipende stijging merkbaar van het aantal langgestraften (straffen van vijf jaar en langer, inclusief levenslang gestraften): sinds 1980 is deze categorie haast verviervoudigd. Ook het aantal middellang gestraften (tussen één en vijf jaar) is meer dan verdubbeld. Gedetineerden met een straf korter dan een jaar daarentegen zijn zoveel mogelijk uit de gevangenis geweest.

Harde, objectieve verklaringen voor deze cijfers zijn nog niet voorhanden. Professionelen uit het gevangeniswezen en wetenschappers menen dat de stijging niet alleen te wijten is aan de toenemende criminaliteit. Er wordt volgens hen ook strenger gestraft.

Sinds de voorbije jaren worden de gevangenen steeds meer met vreemdelingen gevuld (zie tabel 2 op blz.4). De vaststelling dat de totale Belgische gevangenisbevolking voor ongeveer veertig percent uit vreemdelingen bestaat, terwijl de vreemdelingen officieel slechts 9% van de totale Belgische bevolking uitmaken, laat geen we-

Tabel 1

Totale populatie, beklagden, veroordeelden: 1980-1997 [2]

Jaar	Totaal		Beklaagd*			Veroord. ^o		
	Dagpopulatie	Index t.o.v. 1980	Dagpopulatie	Index t.o.v. 1980	% t.o.v. totaal	Dagpopulatie	Index t.o.v. 1980	% t.o.v. totaal
1980	5677	100	1458	100	26%	2377	100	42%
1987	6695	118	2091	143	31%	3054	128	46%
1990	6549	115	1821	125	28%	3236	136	49%
1995	7693	136	2546	175	33%	3953	166	51%
15/02/96	7898	139	2534	174	32%	4187	176	53%
15/07/96	7763	137	2353	161	30%	4367	184	56%
15/02/97	8586	151	2646	181	31%	4801	202	56%

* Som van het aantal aangehouden en niet-definitief veroordeelden [3]

^o Vervangende gevangenisstraf niet inbegrepen

De som van de aandelen van de beklagden en de veroordeelden is lager dan 100, omdat een aantal categorieën in de gevangenis, zoals de geïnterneerden, illegalen en landlopers, niet zijn opgenomen in de tabel.

tenschappelijk verantwoorde interpretatie toe over de omvang van de criminaliteit bij vreemdelingen.

Er zijn de administratieve opsluitingen van illegale vreemdelingen of de zogenaamde 'vreemdelingen zonder middelen van bestaan'. Deze vreemdelingen hebben geen misdrijf gepleegd. Ze worden alleen opgesloten omdat zij geen wettelijke verblijfsvergunning hebben. Hoewel zij

sinds de jaren negentig in toenemende mate (maar nog niet altijd) overgebracht worden naar speciale gesloten inrichtingen voor illegalen, blijven zij ongeveer 10% van het totaal aantal vreemdelingen in de gevangenis vertegenwoordigen.

Voor degenen die wel een misdrijf hebben gepleegd, maken de penitentiaire cijfers geen onderscheid tussen officieel in België geregistreerde vreemdelingen en illegalen. Evenmin kennen we het aandeel van de grensoverschrijdende en internationale criminaliteit. Uit een vroegere analyse weten we wel dat een aanzienlijk deel van de vreemdelingen terug te vinden is bij de beklagden: sinds de jaren negentig vormen zij meer dan 50% van het totaal aantal opsluitingen van beklagden. De bestaande criminaliteits-, gerechtelijke en penitentiaire statistieken zijn echter ontoereikend om het onderscheid te maken tussen de reële criminaliteit en de mogelijk selectieve reactie hierop van het justitieel systeem.

Dynamieken ...

De meest voor de hand liggende verklaring voor de stijgende gevangenisbevolking is erg simpel: de criminaliteit stijgt, dus de gevangenispopulatie stijgt mee. De realiteit is evenwel complexer. Het stijgend aantal gevangenen is geen

Tabel 2

Eindejaarspopulatie: Belgen en vreemdelingen, 1980-1997 [4]

Jaar	Totale		Vreemdel.		% t.o.v. totaal
	Eindejaarspopulatie	Aantal t.o.v. 1980	Index t.o.v. totaal	Index t.o.v. totaal	
1980	5671	1212	100	21%	
1987	6426	1985	164	31%	
1990	5924	1815	150	31%	
1995	7431	2981	246	40%	
04/1996*	7763	3153	260	40%	

* Eindejaarscijfer is nog niet beschikbaar. Bron: Vraag nr.277, Bastien, Vragen en Antwoorden, Kamer, GZ 1995-1996, 22 juli 1996: 5903.

fataliteit, het is het resultaat van een complex samenspel van factoren (Beyens, Snacken & Eliaerts, 1993; Snacken, 1994; Snacken & Beyens, 1994; Snacken, Beyens & Tubex, 1995; Beyens, 1997). In wat volgt overloop ik de verschillende factoren en relaties. Tegelijk wijs ik op een aantal beleidsmaatregelen die de afgelopen jaren zijn genomen om de omvang van de gevangenispopulatie onder controle te houden.

Demografie en sociaal-economische context

De gevangenis is het sluitstuk van het justitieel systeem. Dat functioneert in een welbepaald demografisch en economisch kader.

Eén van de meest consistente bevindingen van criminologisch onderzoek is dat criminaliteit veelal gepleegd wordt door jongeren. Een verandering in de leeftijdsstructuur van de bevolking heeft dus een impact op de criminaliteit. Zo heeft een stijging of daling van de nataliteit een vertraagd effect op de omvang van de gevangenispopulatie. Migratiestromen en verschillende fertilitieitspatronen (meer jongeren bij migranten) laten zich eveneens gevoelen. De grotere aanwezigheid van vreemdelingen in de gevangenis kan dus niet los worden gezien van een stijgende aanwezigheid van tweede en derde generaties migranten in de samenleving, die bovendien meestal behoren tot de minst bedeelde sociale lagen van de bevolking.

Deze evolutie staat in direct verband met de economische situatie. Om de relatie tussen economische omstandigheden en de omvang van de gevangenispopulatie in kaart te brengen, werkt men meestal met gegevens als werkloosheid of inkomensongelijkheid. Vooral het verband tussen inkomensongelijkheid en een stijgende gevangenispopulatie wordt het meest consistent bevestigd. Studies naar de impact van werkloosheid en/of ras of nationaliteit bij het opleggen van de straf tonen aan dat, zeker bij een eerste veroordeling, personen met een onstabiele werksituatie en/of een vreemde nationaliteit gemakkelijker in de gevangenis terecht komen.

Internationaal onderzoek toont aan dat er geen sprake is van een direct verband tussen criminaliteit en gevangenispopulaties. De belangrijkste verklaring hiervoor is de interventie van

het justitieel systeem. 'Criminaliteit' is daarenboven een relatief concept, dat gedefinieerd wordt door het strafrechtelijk systeem. Op welke vormen van criminaliteit vrijheidsberoving volgt is dus mede afhankelijk van de nationale en internationale tijdsgeest en van de reactie van het systeem op de veranderende sociale context.

Een eigenzinnig justitieel systeem

Tussen misdrijf en straf ligt een hele weg, die bepaald wordt door de werking van het justitieel systeem. Hoewel ook de wetgeving en de activiteiten en prioriteiten van politie en parket een stuk van die weg uitmaken, wil ik het hier alleen hebben over de toepassing van de voorlopige hechtenis, de straftoemeting, de strafuitvoering en invrijheidstelling.

De toepassing van de voorlopige hechtenis heeft een direct en meervoudig effect op de omvang van de gevangenispopulatie. Eén van de belangrijkste motoren achter de stijgende gevangenisoverbevolking is de aanwas van het aantal beklaagden. Er worden méér beklaagden opgesloten én de gemiddelde duur van de voorlopige hechtenis stijgt. Dat laatste kan afgeleid worden uit de groeiende omvang van de groep niet-definitief veroordeelden die in de gevangenis wachten op hun veroordeling in beroep.

In 1990 is in België de wet op de voorlopige hechtenis veranderd. De wetgever wilde het gebruik van de voorlopige hechtenis terugdringen, o.a. door een verstrakking van de motivering van de vrijheidsberoving, door het verhogen van het strafminimum voor het gepleegde misdrijf van zes maanden tot een jaar en door de introductie van de 'vrijheid onder voorwaarden' als alternatief voor de voorlopige hechtenis. Na de invoering van deze wet is het aantal beklaagden niet gedaald, integendeel. De vrijheid onder voorwaarden wordt erg spaarzaam toegepast en blijft veelal beperkt tot specifieke lichte misdrijven, zoals het gebruik en bezit van drugs. Momenteel wordt er onderzoek uitgevoerd om de karige toepassingspraktijk van de vrijheid onder voorwaarden beter te begrijpen.

Het gebruik van de voorlopige hechtenis heeft een directe impact op de straftoemeting. Onderzoek toont aan dat rechters de neiging

hebben om de reeds ondergane voorlopige hechtenis te 'dekken' met een al dan niet volledig effectieve gevangenisstraf. Daardoor wordt, via een achterpoortje, de korte gevangenisstraf opnieuw ingevoerd. Nochtans bestaat er reeds lang een (inter)nationale consensus dat korte gevangenisstraffen best zoveel mogelijk vermeden worden (Snacken, 1986).

De alternatieven doen het niet [5]

Ook de straftoemeting heeft een substantiële en directe invloed op de gevangenispopulatie, zowel via het gebruik van de gevangenisstraf als via de duur van de detentieperiode. De laatste decennia is het gebruik van de gevangenisstraf afgenomen in alle westerse landen, ook in België. Daarnaast is sinds de jaren tachtig het aantal lang- en middellanggestraften spectaculair gestegen. Een wettelijke en reële toename van de strafduur is overduidelijk voor drugsmisdrijven, gewelddelicten en seksuele criminaliteit.

Om het gebruik van de gevangenisstraf zoveel mogelijk terug te dringen werden alternatieve sancties ingevoerd. De geldboete en het uitstel van de gevangenisstraf (al dan niet met probatievoorwaarden [6]) hebben ongetwijfeld bijgedragen tot een matiger gebruik van de effectieve gevangenisstraf op lange termijn. In 1964 werd de opschorting (al dan niet met probatievoorwaarden) ingevoerd en sinds 1994 kan de rechter een dienstverlening tussen 20 en 240 uren opleggen.

Al deze initiatieven hebben de omvang van de gevangenispopulatie echter niet in toom kunnen houden. Ik geef een aantal verklaringen daarvoor:

- (1) Alternatieven zoals de geldboete, de opschorting, het uitstel, de probatie en de gemeenschapsdienst vervangen vooral de in België niet of slechts gedeeltelijk uitgevoerde korte gevangenisstraf. De overbevolking wordt echter veroorzaakt door de beklagden, de middellang- en zeer lang gestraften.
- (2) Het is niet omdat alternatieven wettelijk voorzien worden, dat ze ook effectief worden toegepast. Nationaal en internationaal onderzoek toont aan dat de opgesomde alternatieven op een veel kleinere schaal toegepast worden dan wettelijk

toegestaan is. Alternatieve sancties hebben een onduidelijke positie in het bestraffingstarief. Ze worden vooral beschouwd als 'gunstmaatregelen' in geval van weinig ernstige criminaliteit of voor daders met een blanco strafblad.

(3) De structurele context van de straftoemeting moedigt de toepassing van alternatieven niet aan. Door seponering en meer recentelijk door strafbemiddeling worden de lichtste zaken al afgeroomd voor ze bij de rechter komen. Verder staat het royale beroep op de voorlopige hechtenis het gebruik van alternatieven in de weg. Dienstverlening kan bijvoorbeeld niet opgelegd worden als de verdachte reeds in voorlopige hechtenis heeft gezeten. Ten slotte wordt de toepassing van de alternatieven tegengewerkt door de werklast van de rechters en een tekort aan informatie over de dader door de afwezigheid van een maatschappelijke enquête.

(4) De magistratuur heeft onvoldoende vertrouwen in de uitvoering van de alternatieven, omdat er niet voldoende infrastructuur en personeel voorhanden zijn voor de opvolging en controle ervan. Daardoor stellen rechters zich weigerachtig op ten aanzien van alternatieve sancties.

(5) De doelstellingen van de alternatieven, maar ook van de gevangenisstraf, zijn onduidelijk en niet wettelijk vastgelegd. Dit gebrek aan houvast zet de deur wijd open voor de interpretatie van de individuele rechter, met zijn eigen ideologische agenda, pragmatische overwegingen en opvattingen over de aangewezen aard en omvang van de op te leggen straf.

(6) Het fenomeen van de 'net widening' is een ingeburgerd criminologisch begrip: de alternatieven komen vaak niet in de plaats van een gevangenisstraf, maar veeleer in de plaats van een klassering zonder gevolg of van een ander alternatief.

Perverse gevolgen van de afschaffing van de doodstraf

De afschaffing van de doodstraf heeft o.a. in Canada, Frankrijk en Engeland geleid tot een verstrenging van de penitentiaire praktijk (Tubex & Snacken, 1995). Om een compromis te bereiken tussen voor- en tegenstanders wordt de afschaffing van de doodstraf soms gekoppeld aan de invoering van bijzondere beveiligingsperiodes

van minstens 20, 25 of zelfs 30 jaar. Bij het opleggen van de straf bepaalt de rechterlijke macht dat de persoon niet in aanmerking komt voor vervroegde vrijlating tijdens deze beveiligingsperiode. In de genoemde landen heeft dit straf-toemettingsbeleid geleid tot een nog grotere stijging van het aantal zeer lang gestraften in de gevangenis.

Ook in België wordt dit debat gevoerd. De terechte tegenstand van de SP en recentelijk ook van de CVP tegen de invoering van de beveiligingsperiode of de niet-samendrukbare straf, heeft de afschaffing van de doodstraf zelfs tijdelijk verhinderd. Minister De Clerck is er echter in geslaagd de afschaffing van de doodstraf los te koppelen van de discussie over de niet-samendrukbare straf. Daardoor is België verlost uit zijn beschamende positie. Samen met Ierland en Turkije was ons land immers één van de laatste lidstaten van Europa waar de doodstraf nog uitgesproken werd. De discussie over het creëren van obstakels voor de vrijlating van veroordeelden is met de hervorming van de wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling echter opnieuw actueel.

Oplossingen via de achterdeur

Het Belgische beleid t.a.v. de overbevolking heeft zich tot nog toe vooral gericht op de strafuitvoering. Door de niet- of gedeeltelijke uitvoering van de kortste én vervangende gevangenisstraffen tracht men de druk op het gevangeniswezen te verminderen. Ministeriële circulaire's hebben de grenzen voor een automatische voorlopige invrijheidstelling met het oog op gratie in het kader van de overbevolking systematisch verlegd. Sinds 1994 is deze vrijstellingsmodaliteit mogelijk voor straffen tot 3 jaar.

Daarnaast werden er in het verleden bij speciale gelegenheden collectieve graties afgekondigd door Koning Boudewijn. Krachtens artikel 73 van de Grondwet kan de koning straffen, uitgesproken door rechters, verminderen of kwijtschelden. Het bezoek van de paus aan België bijvoorbeeld leverde in 1985 twee maanden strafvermindering op. Bij zijn zestigste verjaardag gaf Koning Boudewijn zelfs zes maanden straf-tijd cadeau aan alle veroordeelden. Op die manier verlieten ter gelegenheid van nationale gebeurtenis-

sen op één dag een substantieel aantal kortgestraften de gevangenis, terwijl de langer gestraften van strafvermindering genoten. Koning Albert heeft deze traditie echter niet verdergezet. Het nadeel van deze verschillende vrijstellingsmodaliteiten is dat ze de ongelijkheid verhogen en ver-warring zaaien bij de bevolking én de justitie. Ze bevorderen het imago van een lakse en onvol-doende repressieve justitie en veroorzaken onte-vredenheid bij de magistratuur, die met een ver-hoging van de strafmaat op mogelijke vervroeg-de vrijlatingen gaat anticiperen. Dit illustreert hoe maatregelen om de overbevolking te bestrijden die overbevolking juist mee veroorzaken en in stand houden.

Zolang er niet naar fundamentele oplossingen wordt gezocht om de instroom in de gevangenis-sen te verminderen, is deze achterdeurpolitiek niet meer dan een doekje voor het bloeden. Ons land is echter niet het enige dat op deze manier soelaas zoekt voor de overbevolking. Amnestie en collectieve gratie worden ook regelmatig verleend in Frankrijk, Spanje, Portugal, Italië.

Veroordeelden met een straf die langer is dan drie jaar komen in België nog steeds vrij via de Wet-Lejeune. De voorwaardelijke invrijheidstel-ling is een gunst, die zeker sinds de jaren negen-tig steeds zuiniger wordt toegekend. Tussen 1990 en 1995 is in België het aantal toegestane voor-waardelijke invrijheidstellingen gedaald met on-geveer 50% van 1452 tot 788. Het percentage gunstige beslissingen in vergelijking met het aan-tal ingediende voorstellen is dan ook afgenomen van 89% in 1990 tot 74% in 1995. Daardoor is er een waar stuwmeer van lang- en middellange-straften in de gevangenis ontstaan.

Bijbouwen helpt niet

Een in het buitenland vaak beproefd procédé is de uitbreiding van het aantal cellen. De 'Wet van Parkinson', die stelt dat de bijkomende capa-citeit zich automatisch opvult, lijkt in de praktijk steeds te worden bevestigd (cf. Nederland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Verenigde Staten). Het zoeken naar alternatieve oplossingen voor het overbezettingsprobleem wordt daardoor niet aangemoedigd. Anderzijds moeten de gevolgen van een capaciteitsuitbreiding gezien worden in

de context van het hele politieke klimaat ten aanzien van vrijheidsberoving. In een reductionistisch klimaat zal een capaciteitsoverschot minder snel opgevuld worden en zelfs afgestoten worden (zoals in Nederland in de jaren zeventig). In een punitieve en expansionistische context zal een uitbreiding van het capaciteitsaanbod de vraag slechts achterna hollen (zoals in de Verenigde Staten, Frankrijk, Engeland en Nederland sinds de jaren tachtig).

Het opstapelen van meer dan één gevangene in cellen voor één persoon en het bijsleuren van matrassen in ruimtes die niet voorzien zijn voor het behuizen van gedetineerden zijn in België regelmatig toegepaste oplossingen voor de overbevolking. Dit gebeurt hoofdzakelijk bij overbevolkingsspieken in arresthuizen in de grote steden. In tegenstelling tot Nederland bijvoorbeeld bestaat er in België (nog) geen geformaliseerd klachtrecht voor gedetineerden. De gevangenen hebben dan ook weinig verweer tegen mensonterende toestanden wegens schrijnende overbevolking. De Liga voor de Mensenrechten heeft - op basis van Artikel 3 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens inzake het recht op een menswaardige behandeling - op 7 februari 1995 een kortgeding aangespannen tegen de overbevolking in de gevangenis van Namur. In eerste aanleg en in beroep werd de zaak ontvankelijk, maar niet gegrond verklaard. In cassatie is de zaak ten slotte onontvankelijk verklaard, omdat de Liga geen direct belanghebbende partij is.

Momenteel wordt er gewerkt aan een algehele regeling van de rechtspositie van de gedetineerde. Minister van Justitie De Clerck heeft o.a. in het kader hiervan Professor Dupont (KUL) de opdracht gegeven om een ontwerp 'Beginselen-wet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende sancties' voor te bereiden.

België de expansionistische toer op

Rutherford (1984) onderscheidt drie types van justitieel beleid t.a.v. een stijgende gevangenispopulatie: een expansionistisch, een reductionistisch en een 'stilstand'beleid. Alle zonet beschreven beleidsmaatregelen zijn onder te brengen in deze verschillende, al dan niet bedoelde, beleidsopties.

In een expansionistische situatie worden bij

een stijgende gevangenispopulatie (soms massaal) extra cellen bijgebouwd. Dit beleid wordt vaak gelegitimeerd door prognoses van een toenemend aantal gevangenen. Die toename is echter mede het gevolg van een cumulatie van beleidsopties in de richting van 'meer en langer opsluiten'. Men gelooft dat criminaliteit kan bestreden worden door strengere straffen, die de potentiële dader zouden afschrikken. Een treffend voorbeeld daarvan is het drugsbeleid, dat in de meeste westerse landen wordt gevoerd sinds de jaren zeventig-tachtig. Politiediensten geven prioriteit aan het opsporen van drugscriminaliteit, het parket en de zittende magistratuur verstraken hun houding t.a.v. de drugsdelinquent (groot en klein), en het invrijheidstellingsbeleid wordt voor deze categorie bemoeilijkt. Eenzelfde expansionistisch scenario is momenteel in volle uitbouw voor seksuele delinquenten.

Voor een reductionistische situatie is een geïntegreerd beleid nodig, gedragen door een grote weerstand tegen vrijheidsberoving, en dit op alle niveaus, van de wetgeving tot het gevangeniswezen. De beperking van de toepassing en van de duur van de gevangenisstraf moet een reële bekommernis zijn. Dat deze 'voorkeurstrategie' geen utopische optie is, is gebleken in Finland. Sinds de jaren zeventig is de gevangenisbevolking er gestadig afgebouwd. Het aantal gevangenen per 100.000 inwoners is teruggebracht van 118 in 1976 tot 62 in 1996 (Törnudd, 1997). In de literatuur worden de volgende verklaringen voor deze daling gegeven. In 1968 is openbare dronkenschap, wat toen beschouwd werd als een ware plaag, gedecriminaliseerd. Het aantal uitboeters van een vervangende gevangenisstraf daalde bijgevolg op twee jaar tijd van 491 in 1968 tot slechts zeven in 1970. Het systeem van de voorwaardelijke gevangenisstraf is versoepeld en wordt steeds meer toegepast sinds 1976. In een tijd van stijgende vermogenscriminaliteit zijn de strafminima van gewone diefstal en dronken rijden verlaagd. Er wordt echter beklemtoond dat de daling niet alleen tweegebracht is door die technische ingrepen. Het opleggen van kortere effectieve straffen is doorslaggevend geweest. En dat is slechts gebeurd omdat men daartoe bereid was. O.a. door het geven van trainingen is ge-

streeft naar het aankweken van een algeheel scepticisme tegenover de gevangenis, bij alle geleidingen van het penale systeem. Een consistent volgehouden reële afwijzing van de vrijheidsberoving is cruciaal gebleken. Een officieel beleden reductionistisch beleid zonder reductionistische praktijk verzandt daarentegen gauw in een stilstandbeleid of een expansionistische situatie.

In een stilstandbeleid probeert men o.a. via de invoering van alternatieve sancties het gebruik van de gevangenisstraf af te remmen. Er wordt echter geen strikt beleid gevoerd dat de vrijheidsberoving werkelijk problematiseert. Reductionistische maatregelen worden gecombineerd met een uitbreiding van de gevangenis capaciteit. Er wordt geen limiet op de gewenste gevangenis capaciteit gesteld. De actoren op het strafrechtelijk terrein worden niet in een reductionistisch beslissingspatroon gestuurd, maar blijven een grote vrijheid behouden om beslissingen inzake detentie naar eigen goeddunken in te vullen. Een stilstandbeleid is veelal het resultaat van tegenstrijdige beleidsopties en van een kloof tussen een officieel reductionistisch beleid en een veelkoppige, vaak expansionistische strafrechtelijke praktijk. Dit vaak stuurloze 'vis-noch-vlees'-beleid evolueert in een tijdsgeest als de onze gemakkelijker in expansionistische richting. Het Belgische justitiële beleid is daar het beste bewijs van.

Waarom de gevangenis vermijden?

Niet alleen bij criminologen, maar ook bij heel wat verantwoordelijken uit de wereld van de strafinstellingen leeft de consensus dat een reductionistisch beleid de enige en meest aangewezen manier is om uit de spiraal van meer en langer opsluiten te geraken.

Reeds van bij haar ontstaan is de gevangenis bekritiseerd. Recidive wordt niet vermeden en een vrijheidsberoving heeft vele negatieve neveneffecten voor de dader en voor de naastbestaanden. De gevangenis is een artificieel, gesloten totaal-instituut, met een verhoogd risico op machtsmisbruik. De gevangenis als 'crime school' is niet slechts een holle slogan uit de criminologische literatuur, maar harde werkelijkheid. Vrijheidsberoving heeft allerhande nefaste psychosociale gevolgen (zoals regressie). Lange gevan-

genisstraffen zijn contraproductief: ze creëren desperado's, die niets meer te verliezen hebben. Dat leidt tot een grotere onveiligheid in de gevangnissen. Lange straffen schrikken niet af: de meeste daders weten niet welke straf zij riskeren en hopen gewoon dat ze niet gepakt worden. Zoals de gevangenisstraf momenteel wordt ingevuld, worden de meeste gedetineerden veroordeeld tot een oeverloos, nutteloos nietsdoen. Deze penitentiaire werkelijkheid staat mijnenver van mooie intentieverklaringen over reïntegratie in de samenleving of responsabilisering van de dader.

Het scepticisme ten aanzien van opsluiting blijkt het grootst te zijn bij diegenen die het gevangeniswezen het beste kennen (Snacken, 1994). Het hoofd van het Zweedse gevangeniswezen bekende onlangs nog op een congres "I have been involved in the prison service for more than 39 years now and I must admit that I have a serious confession to make. I don't believe in prisons, I don't think it is possible to do anything but marginally to prevent recidivism in custody and I don't believe in what is called general prevention at all" (Colliander, 1997: 7).

De gevangenisstraf is ook een zeer dure straf. Zelfs in de huidige minimale omstandigheden kost een gevangene ongeveer één miljoen op jaarbasis aan de belastingbetalende burger, infrastructuurkosten zelfs niet inbegrepen.

Opsluiten is in de meeste gevallen ook niet in het belang van het slachtoffer. Er wordt vooral tegemoetgekomen aan de vergelding en aan de neutralisering van de dader, maar weinig of niet aan het herstel van de materiële en immateriële schade. Een gevangenisstraf komt ten slotte ook niet ten goede aan de gemeenschap. Het is een uiterst onbetrouwbaar middel om mensen aan te passen aan het leven in de samenleving. Is het niet paradoxaal iemand te verwijderen uit de samenleving 'met het oog op integratie'? Het komt trouwens veel voor dat gedetineerden die goed functioneren in de gevangenis, zich om allerlei redenen absoluut niet kunnen handhaven in of aanpassen aan het leven buiten en vice versa. Als iemand opnieuw vrijkomt, heeft de gemeenschap er toch zelf alle belang bij dat die persoon zo weinig mogelijk aangetast is door het leven ach-

ter de tralies?

Dit zijn slechts enkele redenen om een reductionistisch beleid na te streven. Een discussie over de zin en functie van de gevangenisstraf zou ons hier te ver leiden, maar ze is wel een noodzakelijke voorwaarde voor de uitbouw van een coherent strafbeleid.

Politiek en dwang van de publieke opinie

De haalbaarheid van een reductionistisch beleid hangt af van een gunstig politiek klimaat, een breed maatschappelijk draagvlak en de medewerking van de actoren op het terrein.

De publieke opinie is een complex en moeilijk meetbaar fenomeen. Haar signalen zijn vaak tegenstrijdig en ambivalent, haar invloed soms onrechtstreeks en weinig direct zichtbaar. Interpretaties van wat 'het' publiek denkt of wil, verlopen meestal via de berichtgeving in de media. De media weerspiegelen nochtans een amalgaam van opinies van politici, wetenschappers, slachtoffers, actoren in de strafrechtsbedeling. Resultaten van publieke opinie-onderzoeken blijken sterk afhankelijk te zijn van de gehanteerde bevragingsmethode. Zij geven meestal een momentopname weer, terwijl de publieke opinie sterk onderhevig is aan schommelingen.

In periodes van recessie is er een verminderde tolerantie ten aanzien van minderheidsgroepen en minderbedeelden in de samenleving. Dat effect wordt nog versterkt als de recessie gepaard gaat met een toenemende aanwezigheid van (economisch zwakke) etnische minderheden. Criminaliteit en onveiligheidsgevoelens verschijnen prominenter op de politieke agenda. De aandacht voor misdaad in de media wordt groter en is niet meer in overeenstemming met het reële voorkomen ervan. Dat wakkert de onrustgevoelens bij de bevolking verder aan.

Politici worden verondersteld hun kiezers te vertegenwoordigen en zijn bijgevolg uiterst gevoelig voor wat (zij denken dat) er onder de bevolking leeft. Het strafrechtbeleid is bij uitstek gevoelig voor mediatische gebeurtenissen. Zo hebben het drama van de verdwenen kinderen en de Witte Mars een bijkomende impuls gegeven aan een jarenlang verwaarloosd gevangenisbeleid.

Van bij zijn aantreden heeft minister van justi-

tie De Clerck er blijk van gegeven dat hij een globale aanpak van het strafbeleid en het gevangenisbeleid nastreeft. Daarvan getuigt zijn oriëntatienota over het strafbeleid en het gevangenisbeleid, waarin een globaal kader wordt geschetst voor een geïntegreerd strafbeleid. Deze beleidsnota is een historische gebeurtenis voor het Belgische strafbeleid, want nooit voorheen is een dergelijke globale beleidsaanpak uitgetekend. De erin uitgedrukte intenties voor het toekomstige strafbeleid dragen een min of meer volgehouden reductionistische ondertoon. Alternatieve sancties worden in de kijker gezet. Het belang van de gevangenisstraf in het arsenaal van sancties wordt afgezwakt. De mogelijke impact van een repressieve aanpak wordt gerelativeerd. Deze nota is geconcipieerd vanuit het inzicht dat criminaliteit niet op te lossen valt met loutere repressie, maar een aanpak vergt die aandacht heeft voor het slachtoffer, de samenleving én de dader. Rekening houdend met de bestaande gevangenis-capaciteit, die vrijkomt na de beëindiging van het lopende gevangenis-meerjarenprogramma '94-'97, werd een moratorium ingesteld op verdere capaciteitsuitbreidingen tot 1998.

De oriëntatienota is neergelegd in het parlement in juni 1996. Verder dan een eerste voorstelling is ze spijtig genoeg niet geraakt. Amper twee maanden later barstte de affaire-Dutroux los, gevolgd door de Witte Mars. Door de opeenstapeling van schandalen werd het functioneren van het hele politie-en bestraffingsapparaat in vraag gesteld. Vooral het invrijheidstellingsbeleid werd de kop van jut.

Zonder enige wettelijke ingreep steeg de bezettingsgraad in de gevangenen zienderogen. Voor de zoveelste keer werd hiermee het bewijs geleverd dat het detentiepeil meedrijft op de golven van onrust en paniek in een samenleving. De pijlen werden in de eerste plaats cumulatief gericht op alles wat met seksuele delinquenten te maken heeft. Met het installeren van Connerottes groene 'kliklijn' werd een heksenjacht geopend op deze delinquenten. Het spontaan aangiftegedrag bij de bevolking steeg. Het vervolgings- en bestraffingsbeleid werd agressiever. De eerste twee weken na de arrestatie van Dutroux werd een absolute stop gezet op alle vrijlatingen van

seksuele delinquenten. Ook de flinke toename van het aantal lang- en middellanggestraften is ongetwijfeld het gevolg van het angstiger en strenger invrijheidstellingsbeleid in de maanden na de affaire Dutroux-Nihoul. T.o.v. dezelfde periode vorig jaar daalde tijdens de post-Dutroux periode (september 1996 tot januari 1997) het aantal voorwaardelijke invrijheidstellingen met 27%. Ook het aantal beklaagden steeg nog sterker en kortgestraften werden opnieuw naar de gevangenis verwezen. De stijging die zich sinds de jaren negentig heeft geïnstalleerd, is m.a.w. uitvergroot sinds de zomer van 1996.

Het beleid drijft op incidenten

Een onmiddellijke reactie op deze explosieve toestand kon niet uitblijven. Op de Ministerraad van 20 december 1996 werden de reductionistische voornemens uit de oriëntatienota gedeeltelijk aan de kant gezet. De nodige miljarden werden vrijgemaakt voor een capaciteitsuitbreiding met 950 cellen. Opeens blijkt de politieke wil aanwezig om te investeren in méér middelen voor de gevangenis, spijtig genoeg in repressieve richting. Ik denk liever niet na over de mogelijkheden die deze miljarden zouden bieden voor de uitbouw van de alternatieven. Ik hoop dat de ministers niet vergeten zijn dat per bijkomende gedetineerde jaarlijks één miljoen frank moet opgehoest worden voor de schamele behuizing en behandeling die hij momenteel krijgt. Dit bedrag wordt vooral geïnvesteerd in beveiliging (bewaarders), want de post-penitentiaire behandeling is er niet eens inbegrepen. Bij een reïntegratierichte invulling van de detentieperiode, die minister De Clerck bepleit, zal het prijskaartje ongetwijfeld nog hoger liggen [7].

Onder de niet-aflatende kritiek op het invrijheidstellingsbeleid en in een context van *moral panic* is eveneens beslist prioriteit te verlenen aan een versnelde hervorming van de Wet-Lejeune. Uit het voorontwerp van de nieuwe wet kunnen een aantal belangrijke krachtlijnen afgeleid worden. Positief is dat de beslissingsbevoegdheid over de invrijheidstelling niet langer een politieke aangelegenheid is, maar zal worden overgedragen aan een multidisciplinair samengestelde commissie. Een dergelijke commissie zal worden op-

gericht in elk rechtsgebied van het Hof van Beroep en zal worden voorgezeten door een magistraat, bijgestaan door twee assessoren, waaronder één deskundige inzake strafuitvoering en één deskundige inzake sociale reïntegratie. Bij elke commissie is een parketmagistraat gevoegd. De tijdsvoorwaarden om tot de voorwaardelijke invrijheidstelling te worden toegelaten blijven dezelfde: na één derde van de straf voor primair veroordeelden, na twee derde voor recidivisten en respectievelijk na tien jaar en veertien jaar voor levenslang veroordeelden. De beslissing wordt in ieder geval gemotiveerd. Naast deze positieve elementen zijn er echter ook negatieve. Als de veroordeelde de helft van zijn straf nog niet heeft ondergaan of als hij veroordeeld is tot een straf van 10 jaar of meer, is vrijlating enkel mogelijk mits unanimité tussen de leden van de commissie. Een invrijheidstelling na één derde van de straf zal dan wellicht nog minder toegepast worden dan vroeger [8]. Seksuele delinquenten worden extra geïnterviewd. De wet van 13 april 1995 heeft reeds een duidelijke verstrenging ingevoerd voor seksueel misbruik op minderjarigen door de invoering van een verplicht bijkomend voorafgaand therapeutisch georiënteerd advies en een nabegleiding door een gespecialiseerde dienst. In het voorontwerp van wet op de voorwaardelijke invrijheidstelling wordt de bijkomende mogelijkheid voorzien om plegers van seksuele misdrijven op minderjarigen vanaf hun eerste veroordeling te onderwerpen aan een strafaanvullende beveiligingsmaatregel (de zogenaamde terbeschikkingstelling van de regering) tot 10 jaar na het verloop van de straf. Bij recidivisten kan deze extra beveiligingsmaatregel tot 20 jaar duren. Dit betekent dus dat het mogelijk wordt om na een reeds ondergane straf een bijkomende straf op te leggen.

In de nieuwe regelgeving is er eveneens aandacht voor het slachtoffer. Bij de beslissing tot invrijheidstelling zal er rekening gehouden worden met de houding van de veroordeelde tegenover het slachtoffer, het slachtoffer zal beter geïnformeerd worden en in "door de Koning te bepalen gevallen" zal het slachtoffer worden gepolst over eventueel op te leggen voorwaarden. Het informeren van het slachtoffer is een goede zaak,

maar het valt af te wachten welk effect het betrekken van het slachtoffer bij de invulling van de voorwaarden zal hebben.

Ik kan me niet van de indruk ontdoen dat er paniekvoetbal wordt gespeeld. Sinds de jaren tachtig vullen de drugsdelinquenten de gevangnissen, nu zijn de pedofielen en seksuele delinquenten aan de beurt. Welke categorieën zullen in de toekomst gevisieerd worden? Alle pijlen worden nu gericht op de makkelijk identificeerbare seksuele delinquent, maar wanneer zullen de (moeilijk te onderzoeken) grote fraudezaken aangepakt worden? De magistraat die verantwoordelijk is voor het onderzoek van de miljardenfraude van KB Lux klaagt over een gebrek aan personeel. Nationaal magistraat voor de hormonenproblematiek Marc Timperman legt zijn ambt neer omdat hij noch de middelen, noch de juridische bevoegdheden heeft gekregen om zijn taak naar behoren te kunnen uitvoeren. Is dit niet een vorm van klassejustitie?

Toch valt er niet enkel slecht nieuws te melden. Op de Ministerraad van 20 december 1996 is er eveneens beslist om het contingent sociaal personeel ter ondersteuning van de opvolging van de vrijheid onder voorwaarden en de strafbemiddeling te versterken. Ook het psycho-sociaal personeel in de gevangnissen zal uitgebreid worden, om de begeleiding en evaluatie in de gevangenis en tijdens de invrijheidstelling te verbeteren. Meer betekent echter nog niet beter. Een volledige reorganisatie is aan de orde. Daarvoor moet samengewerkt worden met de gemeenschappen, wat een zeer moeizaam en langdurig proces blijkt te zijn (Beyens & Smaers, 1997). Daarnaast mag de noodzakelijke sensibilisering van de magistratuur ten aanzien van de alternatieven niet vergeten worden. Laat ons hopen dat het 'penologisch vademecum', dat momenteel wordt samengesteld, hier een eerste aanzet kan zijn. Dit vademecum moet een praktisch, helder en toegankelijk werkinstrument zijn voor magistraten, advocaten en andere actoren op het veld, dat op elk moment moet kunnen geconsulteerd worden.

Globaal beschouwd ligt het zwaartepunt van het huidige beleid toch bij de repressie. Er zal meer en creatiever moeten geïnvesteerd worden

in het waarmaken van de reductionistische optie, wil men de ruk richting expansionisme keren. Het is dan ook uiterst betreurenswaardig dat men de kans heeft laten liggen om het ruimere debat over de zin en de functie van de gevangenisstraf te voeren.

Straffen is meer dan het bestrijden van criminaliteit

Straffen gebeurt in een context van culturele en sociaal-politieke imperatieven. In tijden van morele en sociale paniek, economische crisis en verlies van vertrouwen in de overheid is de bestraffing, en zeker de vrijheidsberoving, een instrument om de verloren autoriteit te herstellen en te bevestigen. Meer dan ooit moet de bestraffing begrepen worden vanuit haar latente sociale functies (Garland, 1990). De bestraffing is niet slechts een instrument om aan criminaliteitsbestrijding en -preventie te doen. Het is eveneens een normatief statement van collectieve moraliteit en overtuiging, een emotionele expressie van de vele en conflicterende emoties die criminaliteit teweegbrengt bij slachtoffers en bevolking. Vrijheidsberoving kan een middel zijn om ongewenste of marginale groepen in de samenleving te beheersen en te neutraliseren (armen, illegalen, jonge vreemdelingen, druggebruikers). De bestraffing en het justitiële beleid vervullen steeds meer een sleutelpositie in debatten over sociale orde en politieke autoriteit. Straf staat voor een ideologische keuze, een politieke beslissing, die onderhevig is aan opportunistische legitimeringen. Het criminele beleid wordt vandaag immers steeds meer geregeerd door de 'nieuwswaardige' (en dus goed verkopende) actualiteit. En wanneer *moral panic* een belangrijke drijfveer wordt achter het criminele beleid ligt het populisme op de loer.

Tijdens economische en sociale crises of in periodes van politieke instabiliteit krijgt de gevangenisstraf nog een sterkere symbolische waarde, wordt de bestraffing een essentieel deel van het discours over autoriteit en politieke geloofwaardigheid. Hier bezit de gevangenis blijkbaar nog steeds de sterkste symbolische kracht, een kracht waaraan de alternatieven zich niet kunnen meten. Deze culturele, sociaal-economische en politieke context en de latente sociale

aspecten van de bestraffing vormen de onzichtbare limieten van een reductionistisch beleid.

Overbevolkte gevangenissen: een politieke keuze

Betekent dit dat binnen de huidige condities een reductionistisch beleid naar de ijskelders van de justitie verwezen moet worden? Ik meen van niet, want de interactie werkt in twee richtingen. Het justitieel systeem hoeft de veranderende omgeving niet passief te ondergaan, maar kan zelf aan actieve beïnvloeding doen. De invloed van de politieke optie inzake strafrecht is duidelijk gebleken in landen zoals Finland en West-Duitsland in de jaren tachtig, waar men er wel in geslaagd is om de gevangenispopulatie in toom te houden. De druk van bepaalde externe omstandigheden kan zeer groot zijn. Ik denk bijvoorbeeld aan migratiestromen en de toenemende aanwezigheid van sociaal achtergestelde vreemdelingen, aan de veranderende criminaliteit met nieuwe vormen van geweld en meer versterkte organisatiegraad. Dit zijn evenwel vooral gevolgen van een bepaalde sociaal-economische organisatie van een samenleving. Bovendien ligt de reactie op zulke fenomenen wél in handen van de overheid. De overheid kan eveneens de voorwaarden bepalen voor een beleid dat niet alleen inspeelt op repressieve of populistische tendensen in de samenleving.

Mathiesen (1997) pleit voor het creëren van een 'alternative public space', een ruimte voor argumentatie en principieel denken, een publiek forum dat tegengewicht biedt aan het 'infotainment' en de oppervlakkige verslaggeving in de massamedia. De dwang van de kijk- en verkoopcijfers vormt nu immers teveel een buffer voor de complexiteit van de werkelijkheid. Verklaringen van criminaliteit als maatschappelijk probleem zijn ingewikkeld en duren langer dan een paar seconden of minuten. Eenvoudige kortetermijnoplossingen bestaan gewoon niet. Deze wetenschap laat zich niet in goed verkopende one-liners verpakken. Academics moeten zich er daarom voor hoeden in de legitimerende rol van 'allesweter' of 'allesverklaarder' geduwd te worden.

Voor politici is het wellicht aantrekkelijk en gemakkelijk om in te spelen op de vraag naar meer repressie. Maar punitiviteit en bestraffing

die ingegeven is door wraak kent geen maat. Het vermogen van de strafrechtelijke reactie om sociale problemen op te lossen wordt overschat. Als 'tegengif' op de huidige situatie moet dat vermogen gerelativeerd worden. De bevolking én de magistratuur moeten overtuigd worden van het destructieve karakter van de vrijheidsberoving. Het is in de eerste plaats een taak van de overheid om de stijgende spiraal van de gevangenispopulatie te problematiseren. Daar is politieke moed voor nodig, en die is momenteel blijkbaar verdwenen. Ook academici mogen zich niet aan een emanciperende rol onttrekken. Zij moeten bijdragen aan het in vraag stellen van de simpele verklaringen en oplossingen die door de media worden verspreid. Dat moet kunnen gebeuren in sereniteit. Vandaar het belang van de alternatieve publieke ruimte.

Noten en bibliografie

Ik dank Sonja Snacken, Kristine Kloock, Christian Eliaerts en Eric Conijn voor hun nuttige commentaren bij deze tekst.

- [1] De meest recente cijfers in dit artikel dateren van 15 februari 1997, ongeveer een half jaar na de arrestatie van Dutroux.
- [2] Bron van alle cijfers is het Bestuur der Strafinrichtingen, Ministerie van Justitie. De bewerkingen zijn gebeurd door de auteur. Volledige reeksen van gegevens van alle jaargangen zijn bij haar te verkrijgen.
- [3] Niet definitief veroordeelden wachten in de gevangenis op de uitspraak in beroep.
- [4] Het Bestuur der Strafinrichtingen verschaft geen gemiddelde dagpopulaties voor vreemdelingen en Belgen.
- [5] Zie Peters (1980).
- [6] Probatievoorwaarden zijn voorwaarden die kunnen worden opgelegd door de rechter: psychologische begeleiding volgen, afkicken van drugsverslaving, zich onthouden van cafébezoek, werk zoeken, de richtlijnen van de probatie-assistent volgen, enzovoort.
- [7] Met een jaarlijkse begroting van 35 miljard in 1997 blijft justitie, ondanks een stijging van 23% tussen 1993 en 1997, nog steeds een zwak bedeeld departement. Ter vergelijking: de begroting van de Rijkswacht bedraagt 27 miljard en van Landsverdediging bijna 100 miljard (Kloock, 1996).
- [8] In tegenstelling tot de hardnekkige mythe dat de meeste veroordeelden vrijkomen na amper één derde van de straf te hebben uitgezeten, spreken de cijfers dit tegen. Hoogstens één derde van het aantal voorwaardelijk vrijgestelden, maar meestal minder, komt effectief vrij na één derde van hun straf te hebben uitgezeten.

Beyens, K., (1997) *Means to regulate the prison population. Conditions of decarceration*, paper presented at the International Seminar on Prison Population in Europe and in North America. Problems and Solutions, Hel-

- sinki, 11-15 March.
- Beyens, K., (1996) De Clerck komt kloek uit de hoek. Enkele beschouwingen bij de oriëntatienota, *Fatik*, nr. 70-71: 4-7.
- Beyens, K. & Smaers, G., (1997) Het justitiebeleid na de zaak Dutroux, *Fatik*, nr. 72-73: 3-19.
- Beyens, K., Snacken, S., Elierts, C., (1993) *Barstende muren. Overbevolkte gevangenis: omvang, oorzaken en mogelijke oplossingen*, IRCS nr. 26, Antwerpen: Kluwer, Arnhem: Gouda Quint.
- Bottomley, K., (1997) *The sentencer and the prison population: the criminal process and the penal-custodial climate*, paper presented at the International Seminar on Prison Population in Europe and in North America. Problems and Solutions, Helsinki, 11-15 March.
- Colliander, P., (1997) *Rising prison population as a management issue*, paper presented at the International Seminar on Prison Population in Europe and in North America. Problems and Solutions, Helsinki, 11-15 March.
- Elierts, C., (1997) De ondraaglijke lichtheid van het strafbeleid. Een terugblik. *Panopticon*, jrg.18, nr. 1: 1-8.
- Garland, D., (1990) *Punishment and modern society. A study in social theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Kloek, K., (1996) *Komt er licht in de duisternis?*, lezing gegeven op de Studiedag Justitie na de Witte Mars, VUB, 19 december.
- Mathiesen, T., (1997) *The media, public space and prison population*, paper presented at the International Seminar on Prison Population in Europe and in North America. Problems and Solutions, Helsinki, 11-15 March.
- Peters, T., (1980) De gevangenis zitten overvol want de alternatieve sancties doen het niet, *Panopticon*, jrg. 1, nr. 4: 265-270.
- Peters, T., (1984) Een pleidooi voor een radicaal reductionistisch opsluitingsbeleid. *Panopticon*, jrg. 5, nr. 4: 277-282.
- Peters, T. & Vanacker, J., (eds.) (1997) *Van oriëntatienota naar penaal beleid?* Leuven: KUL, Deelredactie Panopticon 'Strafuitvoering en Justitiële Hulpverlening' in samenwerking met de Onderzoeksgroep Penologie en Victimologie.
- Rutherford, A., (1984) *Prisons and the process of justice*, London: Heineman.
- Snacken, S., (1986) *De korte gevangenisstraf. Een onderzoek naar de toepassing en effectiviteit*, IRCS nr. 13, Antwerpen: Kluwer.
- Snacken, S., (1988) Hoe meer zielen hoe meer vreugd? Over capaciteitsproblemen in de gevangenis, *Panopticon*, jrg. 9, nr. 1: 1-7.
- Snacken, S., (1994) Overbevolkte gevangenis en strafrechtelijk beleid. *Panopticon*, jrg. 15, nr. 1: 1-8.
- Snacken, S. & Beyens, K., (1994) Sentencing and prison overcrowding, *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol. 2, nr. 1: 84-99.
- Snacken, S., Beyens, K. & Tubex, H., (1995) Changing prison populations in Western countries: fate or policy?, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, vol. 3, nr. 1: 18-53.
- Tömudd, P., (1997) *15 years of decreasing prisoner rates in Finland* (revised ed), paper presented at the International Seminar on Prison Population in Europe and in North America. Problems and Solutions, Helsinki, 11-15 March.
- Tubex, H. & Snacken, S., (1995) L'évolution des longues peines... Aperçu international et analyse des causes, *Déviante et Société*, vol. 19, nr. 2: 103-126.
- Zimring, F.E. & Hawkins, G., (1991) *The scale of imprisonment*. Chicago and London: The University of Chicago Press